ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Караманова Олексія Владиславовича на дисертаційну роботу
Земан Іванни Олексіївни
«Музейна педагогіка як засіб формування компетентностей освітньої галузі «Природознавство» в учнів базової школи» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність теми дисертаційної роботи.

В умовах сучасної трансформації знань у сфері освіти дедалі більше зростає роль інтегрованих наукових досліджень, які розкривають глибинну роль педагогіки як універсальної науки, що об'єднує та репрезентує різні аспекти навчання й виховання особистості.

Актуальність дослідження Земан І. О. зумовлена важливістю вибором нового вектора досліджень в галузі музейної педагогіки, який охоплює природничий напрям та покликаний наблизити музей до школи у контексті вивчення природничих дисциплін.

Авторка доречно наголошує на важливості цього вектору, адже у контексті реформування вітчизняної освіти вагомого значення набуває впровадження інноваційних форм навчання у шкільну практику, а, отже, й переосмислення ролі музею у контексті розбудови співпраці та партнерства із закладами загальної середньої освіти.

Відомо, що музейна діяльність в навчальному закладі регламентується низкою нормативно-правових документів: Положенням про Музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України (наказ МОН України від 04.09.06 № 640); Положенням про звання «Зразковий музей» (наказ МОН України 04.09.2006 № 640); Порядком обліку музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України (наказ МОН України 04.09.2006 № 640); Законом України «Про музеї та музейну справу».

У контексті покращення освітньої діяльності закладів освіти України відповідно до європейських стандартів та реалізації освіти в будь-яких соціокультурних умовах, реалізації просвітницько-педагогічної діяльності музеїв, створенні інтерактивного середовища для забезпечення розвитку формальної, неформальної та інформальної освіти дітей, молоді та різних категорій дорослого населення можна навести Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020) «Про музеї та музейну справу» (1995), Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (Державний стандарт базової середньої освіти «Створення Нової української школи (НУШ)», Загальну декларацію ЮНЕСКО про культурне

різноманіття (2021), Пілотний проєкт UNESCO та Міжнародного фонду гуманітарного співробітництва «Управління музеєм XXI ст.» (2011) тощо.

Вивчення поданих Земан І. О. матеріалів дисертації та анотації, а також ознайомлення з науковими публікаціями за обраною темою дає підстави стверджувати, що дисертанткою проведено достатньо глибокий науковий аналіз обраної теми, виявлено новизну опрацьованих питань, сформульовано наукові положення, узагальнення та висновки, що виносяться на захист. Можна констатувати, що дисертантка досягнула поставлених перед собою цілей, виконавши роботу на достатньому науково-методологічному рівні.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться у дисертації.

Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, варто зазначити, що його тема має актуальний характер для розвитку музейної педагогіки. Слід звернути увагу на логічну структуру дослідження, послідовність та аргументованість положень. В дисертації узагальнено та систематизовано теоретичні підходи, понятійно-категоріальний апарат і методологічний інструментарій, якими оперує автор. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Земан І. О. дає підстави стверджувати, що підхід здобувача до наукової роботи вирізняється ґрунтовністю та комплексністю.

Мета дослідження, яка полягала у здійсненні комплексного аналізу формування компетентностей засобами музейної педагогіки на уроках освітньої галузі «Природознавство» для учнів базової середньої освіти, була реалізована шляхом поступового виконання п’ятьох основних завдань:

У першому розділі «Теоретичні аспекти розвитку музейної педагогіки в системі шкільної освіти» дисертанткою було вирішено комплекс поставлених завдань, виконання яких дозволило сформулювати теоретичне підґрунтя для проведеного дослідження. Зокрема, проаналізовано теоретичні засади музейної педагогіки відповідно до сучасних тенденцій розвитку, здійснено системний аналіз теоретичних засад, ґенези розвитку музейної педагогіки та музеїв природничого профілю (виокремлено п’ять періодів, які досить яскраво демонструють їх еволюцію); визначено особливості формування компетентностей учнів базової школи засобами музейної педагогіки у процесі вивчення природничих дисциплін за стандартами (НУШ) та норм державного стандарту базової середньої освіти.

Авторка справедливо зазначає, що сучасні наукові інституції досить обмежено використовують навчання за межами освітнього закладу, зокрема музею, як одного з найважливіших елементів не тільки навчання, але і розвитку особистості спрямованого на виховання, самовдосконалення та розуміння культурної спадщини.

Важливим у цьому сенсі є формування компетентностей галузі природничих наук засобами музейної педагогіки, що визначається як здобуття знань, засвоєння умінь та навичок на основі експозиції, природничих матеріалів музейної цінності, природних явищ, що сприяє

соціалізації молодого покоління, здійсненню духовного та морального виховання, розвиває мислення, усвідомлення важливих життєвих цінностей,

У другому розділі «Прикладні аспекти реалізації потенціалу музейної педагогіки освітньої галузі «Природознавство» для учнів базової середньої освіти» з'ясовано особливості співпраці школи та музеїв у проєктній діяльності та визначено напрями роботи на уроках освітньої галузі «Природознавство» з учнями базової школи у світовій практиці;

Акцентовано, що практична співпраця школи та музею здійснюється завдяки реалізації проєктної системи «школа-музей», яка будується шляхом сприяння просвітницькій діяльності музеїв, розвитку новітніх технологій, організації тренінгів, екскурсій, обміну досвідом в освітній галузі. Потребують активізації ініціативи щодо привернення уваги фахівців освітньої та музейної галузі на освітні програми для дітей, що пов'язані із залученням засобів музейної педагогіки для широкої шкільної аудиторії.

Дисертанткою ґрунтовно проаналізовано шкільні підручники природничих дисциплін (21 видання) на основі власних критеріїв та відтворено цілісну картину використання музейної педагогіки у контексті розвитку сучасного навчального книговидання для базової школи; актуалізовано досвід роботи природничих музеїв у Львові в сучасних умовах задля навчання природничих дисциплін учнів базової середньої освіти.

Аналіз освітніх програм і навчальних планів освітньої галузі «Природознавство» для базової середньої освіти свідчить, що музейна програма природничих музеїв представляє наукову новизну і стає альтернативною формою навчання та важливою складовою вивчення природничих дисциплін, виховання особистості та розуміння їхньої громадянсько-суспільної значущості.

Дисертаційну роботу завершують висновки, які узагальнюють напрацювання та наукові положення кожного з розділів.

Отримані результати свідчать про розв’язання поставлених завдань, добре продуману, чітко організовану структуру дослідження, усі складові якого за своїм змістом пов’язані між собою логікою думки, відповідають специфіці предмета та об’єкта і розкривають його наукову проблематику. Роботу написано на основі достатньо опрацьованої джерельної бази, яка підтверджує необхідність вивчення проблематики музейної педагогіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Розроблені авторкою і викладені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають відповідний рівень обґрунтованості. Дисертанткою опрацьовано, осмислено та проаналізовано значну кількість літературних джерел як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Під час дослідження питань, що витікають із теми дисертації, у кожному конкретному випадку авторка осмислює різні здобутки та

напрацювання, висловлюючи при цьому власну думку, що свідчить про її наукову культуру та обізнаність з проблематикою дослідження.

Зроблені у дисертації висновки та рекомендації логічні і є результатом всебічного та об'єктивного аналізу досліджуваних явищ, здійсненого за допомогою сучасного наукового інструментарію.

Повнота викладення наукових положень в опублікованих працях. Основний зміст дисертаційної роботи загалом відображений у 10 публікаціях – 5 статтях у провідних наукових фахових виданнях України в галузі педагогіки та наукових періодичних виданнях, 1 стаття – у періодичних наукових виданнях іноземних держав, 4 тези – у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій. Вивчення публікацій авторки дає підстави стверджувати, що результати проведеного дослідження, запропоновані новації та узагальнення, практичні рекомендації повністю відображені у друкованих працях Земан І. О. Достовірність основних положень дисертації підтверджується публікаціями, виступами дисертантки на наукових конференціях. Таким чином, повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження повністю відповідає встановленим вимогам.

Наукова новизна результатів дослідження. У дисертаційній роботі сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються новизною. Найбільш вагомі наукові результати, що розкривають особистий внесок дисертанта у розробку досліджуваної проблеми та характеризують новизну дослідження, полягають, на наш погляд, у комплексному дослідженні освітнього процесу базової школи засобами музейної педагогіки; деталізації змісту і понять, що розкривають проблему і специфіку формування компетентностей засобами музейної педагогіки, з'ясуванні освітньо-виховного потенціалу музейної педагогіки в навчальному процесі; уточненні змісту сучасного стандарту базової середньої освіти засобами музейної педагогіки, навчально-природничих дисциплін; обґрунтовані прогресивних освітніх здобутків у межах проєктної співпраці «школа-музей»; аналізі навчальних підручників природничих дисциплін базової середньої освіти та використанні засобів музейної педагогіки у шкільних підручниках освітньої галузі «Природознавства»; визначенні ролі природничих музеїв у процесі навчання засобами музейної педагогіки та можливості їх співпраці зі школою у межах навчальної програми; визначенні соціально-історичної природи розвитку системи музейної педагогіки.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що матеріали дослідження дають змогу вдосконалити зміст та організацію навчального процесу педагогічних працівників, учнів, а також студентів закладів вищої освіти.. Вони можуть бути використані в освітньому процесі вищих навчальних закладів, професійно-технічних навчальних та загальноосвітніх закладах для удосконалення змістових та організаційно-

методичних засад навчально-виховного процесу, під час викладання дисциплін «Педагогіка», «Історія педагогіки» у закладах вищої освіти, професійно-технічних навчальних закладах та загальноосвітніх закладах, у процесі розробки навчально-методичних рекомендацій, навчальних планів для педагогів освітньої галузі «Природознавство» та підготовки нових праць теоретико-методологічного та методичного характеру, присвячених вивченню освіти у взаємодії школи і музею.

До суттєвих практичних результатів дослідження відносимо звернення саме до природничого аспекту розвитку музейної педагогіки у загальноосвітній школі, що не лише сприятиме актуалізації знань, а й формуванню міждисциплінарного мислення.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом позитивно оцінюючи представлене дисертаційне дослідження Земан І. О., слід звернути увагу на окремі недоліки, висловити зауваження та побажання:

1. У цілому позитивно оцінюючи співвідношення мети, завдань і результатів дисертації, зокрема, висновків до І і ІІ розділів, авторці слід було звернути більшу увагу на узгодження загальних висновків із поданими завданнями, адже не завжди простежується їх відповідність, дублюється матеріал, що не дає змоги у повній мірі оцінити результати дослідження.

2. У дисертаційному дослідженні необхідно уникати цитувань на безособові збірники наукових праць, описові, науково-популярні матеріали, а спиратися на аналіз відповідних первинних джерел, коли це стосується, наприклад, вивчення конкретних методик, особливостей освітньої роботи музейних закладів, діяльності вчителів та музейних педагогів. Це ж стосується і окремих посилань в тексті дисертації, які не узгоджуються із змістом поданого матеріалу (стор. 117–119).

3. Дисертанткою проведено ретельний аналіз сучасних шкільних підручників з біології, хімії, фізики на предмет наявності елементів музейної педагогіки, проте у підрозділі 2.2 варто було б прописати та обґрунтувати власне бачення авторкою методики (або елементів методики) практичного застосування засобів музейної педагогіки для освітньої галузі «Природознавство».

4. Робота у цілому потребує більш конкретної інформації щодо можливостей проведення інтегрованих, модельних уроків з елементами музейної педагогіки, які охоплюють природничу галузь та можуть бути реалізовані на практиці. У цьому сенсі можна звернутися до загальноукраїнських та, зокрема, львівських проєктів «Школа і музей: працюємо разом», «Єдиний освітньо-культурний простір м. Львова», «Львівське рондо» тощо. Крім цього, варто було б згадати про музейні заняття для школярів, які інтегрують різні галузі науки і техніки у межах ідей наукової освіти, ед’ютейнменту, STEM-освіти тощо.

5. Необхідним є уточнення хронологічних меж дослідження, адже нижня межа – середина ХХ ст. не узгоджується з «суттєвим змінами в системі шкільної освіти, зокрема з отриманням незалежності України (1991)» (стор. 22), а також більше відображення представлених додатків у змісті дисертаційної роботи.

Загалом зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки представленого дисертаційного дослідження. В роботі на достатньо високому науковому рівні розглянуто актуальні питання, обумовлені темою дослідження, і висуваються цікаві наукові пропозиції.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Відображені в дисертаційному дослідженні ідеї науковців мають посилання і використані з метою підкріплення ідей автора.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Земан І. О. на тему **«**Музейна педагогіка як засіб формування компетентностей освітньої галузі «Природознавство» в учнів базової школи**»** є самостійною та завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертанткою у вигляді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Воно містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та засвідчує особистий внесок авторки.

Дисертаційне дослідження **«**Музейна педагогіка як засіб формування компетентностей освітньої галузі «Природознавство» в учнів базової школи**»** за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених завдань, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), а її авторка, Земан Іванна Олексіївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Львівського національного
університету імені Івана Франка Олексій КАРАМАНОВ